УДК 821.161.24.09

АРХІТЕКТОНІКА ІСТОРИЧНИХ ОБРАЗІВ У ТВОРЧОСТІ В.ЧЕРЕДНИЧЕНКО

Зайдлер Н.В., старший викладач

Мелітопольський державний педагогічний університет

Стаття присвячена проблемам художньої побудови історичного образу у творах В.І.Чередниченко, які розглядаються на прикладі образу Семена Палія. аналізуючи його архітектоніку, автор прагне представити об'єктивний та ідейно- художній зміст історичного оборазу.

Ключові слова: будова, об"єктивний та ідейно-художній зміст

Зайдлер Н.В АРХИТЕКТОНИКА ИСТОРИЧЕСКИХ ОБРАЗОВ В ТВОРЧЕСТВЕ В.ЧЕРЕДНИЧЕНКО / Мелитопольский государственный педагогический университет, Украина

Статья посвящена проблемам художественного построения исторического образа в произведениях В.И.Чередниченко, которые рассматриваются на примере образа Семена Палия. Анализируя его архитектонику, автор стремится представить объективное и идейно-художественное содержание исторического образа.

Ключевые слова: постороение,объективное и идейно-художественное содержание

Zaidler N.V. ARCHITECTONIC OF HISTORICAL IMAGE IN THE WORKS OF V.I. CHEREDNICHENKO / Melitopol State Pedagogical University, Ukraine

The article is devoted to the problems of the artistic building of the historical image in the works of V.I.Cherednichenko, which are under research after the example of Semen Paly's image. Analyzing his architectonics, the author strives for representation of the objective ideological idea content of the historical image.

Key words: the artistic building, the objective ideological idea , the content

Помітним явищем в українському літературному процесі воєнних та повоєнних років (ХХ ст.) був історичний роман. Уже напередодні фашистської навали, за думкою В.Дончика, "Передчуття літератури, однієї з форм суспільної свідомості, підказувало їй необхідність художньої розробки героїко-оборонної теми" [1, 127]. Характеризуючи далі твори цього жанру, які були написані протягом 40 – 50-х років, автор зокрема зазначає: "І моногеройні романи, … і романи багатолюдні, – усі вони відображали широку панораму історичного життя, … головна дійова особа тут – рухома історія, її події й процеси, але в них не губилися і герої, – вони виступали їхніми помітними й активними учасниками"[там само, 184].

Серед письменників, які в той час засобами художнього слова прагнули відтворити героїчне й трагічне минуле України, була і Варвара Іванівна Чередниченко.

Життєвий та творчий шлях В.Чередниченко досліджували О.Сиротюк[2]; Т.Буженко, Ф.Сарана[3] та ін. Художню спадщину письменниці (за винятком трьох п'єс: "Ян Жижка", "Параска з Трилісів" та "Артистка без ролі") складають романи, повісті, оповідання, казки, з яких багатогранно, розмаїто постають життєві проблеми, жанрові форми, стильові шукання прози 20 – 40-х років. Повісті й романи з часом стають основними в її творчій практиці. Добираючи бібліографічні матеріали про творчість В.Чередниченко, укладачі довідника "Письменники радянської України" нарахували два десятки її книг, що вийшли окремими виданнями.

Серед них – оповідання "З життя українського вчительства" (1919), "Софія Перовська"(1924), "Жіночі оповідання" (1925), "Що трапилось з Тетею Зорянською" (1926), "Дитбуд та дуб" (1927), "Весела компанія" (1928), "Весняний дріб'язок" (1929), "Жужіль" (1930), "Осетинські оповідання" (1931); п'єса "Артистка без ролі" (1925) [4, 470].

Розпочинала Чередниченко як дитяча письменниця, але згодом звернулася до історичної прози. Так, у жовтні 1939 року, коли відзначалося 125-річчя з дня народження М.Лермонтова, з'явилося оповідання "Історія одного вірша" – про написання Лермонтовим поезії "На смерть поета". Знання епохи допомогли письменниці відбити правдиву картину тих днів. Того ж року була написана історико-біографічна повість "В картезіанському монастирі", присвячена сторінкам біографії французької письменниці Жорж Санд. Твір є вдалою спробою психологічного проникнення в духовний світ людини. Повість була опублікована в останніх двох номерах "Літературного журналу" за 1940 рік. У цей час письменниця почала працювати над великим твором "Під одним плащем", у якому йдеться про творчі взаємини двох видатних поетів – Адама Міцкевича та Олександра Пушкіна. Ця історико-біографічна повість – один з кращих творів В.Чередниченко.

З роману "Молодість Григорія Сковороди", над яким вона довго працювала, залишилися лише фрагменти, що охоплюють період навчання майбутнього видатного українського філософа і

письменника в Києво-Могилянській Академії та його короткочасне перебування в Петербурзі. Особлива увага приділяється змалюванню оточення, в якому формувався світогляд філософа.

У роки Великої Вітчизняної війни В.І.Чередниченко працює у військовому госпіталі, а пізніше – в українському радіокомітеті в Саратові, пише й виступає по радіо, в пресі з публіцистичними статтями й нарисами про героїв українського народу Северина Наливайка, Богдана Хмельницького, Івана Богуна , Семена Палія та ін.

Саме фастівському полковникові Палію письменниця присвятила свій роман "Фастів", характеризуючи який, Олександра Сиротюк пише : " Твір В.Чередниченко належить до найзначніших досягнень української прози про Палія, хоча в ньому й трапляються окремі слабкі місця й недоробки (адже він … не був остаточно підготований до публікації самою письменницею і вперше побачив світ у "Вибраних творах") [творчий процес перервала смерть письменниці у 1949 році. – Н.З.]. Роботу над ним Чередниченко розпочала десь наприкінці 1942 року, вивчала історичні матеріали про Палія.., написала нарис "Фастівський полковник Семен Палій – славний предок українського народу", який передавався по радіо 13 грудня 1942 р., і лише 16 лютого 1945 року в своєму щоденнику відзначила : " Боже, благослови – сьогодні закінчила перші дванадцять сторінок "Фастова'' [2, 182].

Підзаголовок твору зазначає: "Роман-хроніка 1680-1710 років", закінчується ж твір словами – "Кінець першої книги". Така конкретизація і те, що події у "Фастові" розгортаються лише протягом неповних п'яти років (1680-1684), дозволяють припустити: письменниця планувала змалювання широкої картини визвольної боротьби українського народу проти іноземних поневолювачів, залюднення Правобережжя та самовіддану працю полковника Палія з відбудови Фастова як стратегічного пункту наприкінці XVII століття. Підтвердженням цієї думки можуть також слугувати архівні документи В.Чередниченко, які зберігаються серед фондів відділу рукописів Інституту літератури ім.Т.Г.Шевченка НАН України. У розділі "Підготовчі матеріали" читаємо: "Палій" – зошит із записами довідкового характеру ; "Словник "Хвастів" – зошит із записами довідкового характеру (1947) [5, 353].

Назва роману визначилася темою, оскільки основна сюжетна лінія присвячена відбудові Фастова та його ролі у відродженні Правобережжя.

І хоча важливі історичні події часто розгортаються за межами міста, воно протягом твору залишається уособленням героїчної боротьби українського народу. Твір від початку і до кінця пройнятий ідеєю національного самоусвідомлення.

У статті, присвяченій "Фастову", О.Сиротюк пише: "У романі діє понад вісім десятків персонажів – запорозьких козаків, селян, ремісників, політичних, державних, культурних діячів, церковнослужителів, гетьманів тощо … Серед них найбільше вирізняється … Семен Пилипович Палій, образ якого є композиційним центром усього твору" [2, 185].

Тому не дивно, що саме з його змалювання починається твір В.Чередниченко. "Чорний вершник на чорнім огирі-коні", що "мчить учвал" степом серед ночі, зразу ж набуває символічного значення як долаючий темряву в ім'я світла. Читачеві ще не відомо, яка подія жене вершника, та її важливість видається безсумнівною. Підсилюючи емоційне сприйняття подальшої оповіді, автор підкреслює, що навіть у такому шаленому герці вершник ні на хвилину не забуває про те, що вразило його серце – смерть кошового Івана Сірка. Такий вдалий художній прийом, як зображення ставлення головного героя до трагічної події ще до знайомства читача з останнім, дає змогу авторові з перших рядків твору окреслити власне ставлення до Палія та визначитись у ньому читачеві.

Подумки полковник з вдячністю називає Сірка своїм учителем, щиро дякуючи за науку: "Вчитель дає учневі те, що дорожче за існування, – мету життя і вміння йти до неї. Вчитель передає країні діяча, громадянина, захисника-лицаря; Змалку любив Сірка так, як нікого не любив: ідеал свій бачив у звитяжному лицареві"[6,290].

Хоча ім'я кошового згадується у творі лише декілька разів, його присутність відчутна в усіх праведних ділах фастівського полковника: "Немає славного Сірка, та дух і шаблюка його з нами!"[6,554]. Ці слова є віддзеркаленням переконань "козацького батька". Пам'ятає полковник і останню зустріч з кошовим на Сірковому хуторі Грушівка, наказ старого козака писати історію козаччини та заповіт залюднити Правобережжя. Пам'ятає і свято його виконує. На думку В.Чередниченко, подальша доля та діяльність Палія – це продовження долі кращих синів України, а серед них й Івана Сірка, лише в нових, більш складних історичних умовах.

Дуже влучно про добу Руїни сказав доктор історичних наук Г.Сергієнко: "За укладеним Андрусівським перемир'ям (1667 р.) Російська держава і Річ Посполита без згоди на те українського народу змовилися поділити між собою землі України по Дніпру ... Відтоді почалася справжня трагедія українського народу, розшматованого сусідніми державами… Війни і міжнародні договори сусідніх держав шматували

Правобережну Україну…Московський договір (1686р.) підтвердив умови Андрусівського договору про перемир'я: трактат про "вічний мир"… навічно закріпив поділ України …" [7,105-106].

Життя Сірка стає для Палія, який лише починає шлях козацького ватажка, взірцем служіння батьківщині та своєму народові. Саме після смерті "непереможного полководця", за думкою письменниці, перед Семеном Палієм постали питання, на які він прагне дати відповідь усім своїм чесним життям: "А що я зробив для вітчизни? Чим полегшив народові його лиху долю?"[6,293].

Саме з огляду на ці риторичні питання і змальовується у романі образ Семена Палія.

Варвара Чередниченко підкреслює думку про те, що полковник не поділяв свої справи на великі й малі. Йому однаково важливо було озброїти й одягнути козачий полк чи придбати книжки для фастівських школярів та молоді, взяти участь у Віденському поході проти турків чи виростити гарний врожай на ланах Фастова, зустрітися в офіційній справі з польським королем Яном Собеським чи щиро вітати та ділити хліб-сіль зі сліпим кобзарем Гервасієм.

Серед великої кількості справ мав полковник найважливішу – турботу про людей, яких любив понад усе: "Ніхто не повірить, що мені серце болить за моїх фастівчан не менш, як за рідних дітей"[6,469]. Захоплювався Палій прагненням українського народу до кращої долі серед горя та страждань, його життєлюбністю, тим, що у "журбі він на люту долю не вважає, а, наплакавшись на похоронах, – справляє весілля!"[6,302].

Віра в моральну силу свого народу допомагає полковникові не тільки в боротьбі з ворогами та на відбудові Фастова, а й у спілкуванні з високородними співрозмовниками. Письменниця майстерно вибудовує діалог між Палієм та воєводою Петром Шереметєвим, навіть зовнішній вигляд якого мав налаштовувати присутніх на раболіпство: "Воєвода сидів у важкенному одязі боярському і високій хутровій шапці – у повному параді, немов зібрався до царя"[6,358]. Але такий поважний вигляд не може збентежити козацького ватажка, він промовляє до боярина "покірно, але не без гонору"[6,358].

"Покора" полковника викликана гарячим бажанням переконати воєводу, а за його допомогою і царя, у тому, що він, Палій, чинить правильно, беручи під свій захист Правобережжя. Цій меті слугують і улесливі Палієві слова, звернені до вельможі: "превеликий і преславний", "найулюбленіший воєвода" та ін. Пройняті болем за долю батьківщини слова "козацького батька" про те, що він не може бачити, як гинуть українці на рідній землі, вразили навіть російського вельможу, який правильно зрозумів "гонор" Палія і відповів: "Ти, я бачу, щиро любиш народ..."[6,359].

"Щира чесність", яку, на думку Чередниченко, поряд зі сміливістю у боротьбі з ворогом найбільше цінує у людях фастівський полковник, є визначальною рисою характеру і самого головного героя. Його відкритість приваблює людей, дає їм надію на краще життя: Семен Палій будує у Фастові церкву, школу, шпиталь, допомагає фастівчанам обзавестися житлом, тоді як "собі хати не добудував, бо козакам пороздавав усе, що мав, та напозичався"[6,571].

Ідучи за історичною правдою, автор розповідає про те, що бажаючих оселитися в Фастові було дуже багато. Палій цінував довіру людей і не шкодував власних сил, допомагаючи їм: "Наближалося свято покрови – 1жовтня. За останні три місяці Палій загнав троє коней. Він втратив спокій, сон, забув про їжу; Надходила зима, …люті морози, а люди йшли та йшли, усіх треба улаштувати, дати всім раду"[6,382].

У розділі "Корчма у Козачих бубликах" йдеться про те, що курінний Юхим Чолюк привів до "козацького батька" сорок родин зі спаленої татарами Подільщини. Разом з козаками прийшли їхні дружини, "немічні батьки та малі діти". Переселенці зустрілися з полковником напівдорозі до Фастова, у корчмі, яка одночасно виконувала і роль козацької схованки. Найперше, що звелів зробити С.Палій – нагодувати та обігріти людей, особливо дітей. Та найскладніше було дозволити людям продовжити шлях до Фастова, бо "уявляв, яку хвилю обурення викличе поява у Фастові цих несподіваних нових зимівників…"[6,382]. І хоча знав, що зима буде "холодна і голодна", не відмовив людям, взявши відповідальність на себе.

У романі зображено Фастів не лише як місто-фортецю, що захищало Київ та північні землі України від турецько-татарських нападів, а і як прихисток козацьких сімей: вони прагнули жити поряд з головами своїх родин. За переконанням автора, Палій завжди був прихильником родинного життя козаків, і хоч перші кроки з відбудови міста були неймовірно складними, полковник не приховував цього від людей: "Серед руїн на безлюдді селимося"[6,380].

Семен Палій не боявся відповідальності, цьому його навчило суворе життя. Єдине, що турбувало "козацького батька", – це те, щоб люди, які довірили йому свої долі, не страждали. Влучно визначив любов Палія до людей його побратим Корній Лихопика (Кодацький): "Тобі, Семене, серце болить за цілий світ!"[6,592].

Таким чином, автор стверджує думку про те, що власне життя ватажка невід'ємне від долі народу.

Зображуючи бажання багатьох людей оселитися у Фастові, гаряче прагнення полковника їм допомогти, В.Чередниченко не ідеалізує стосунки між ватажком та козаками, правдиво змальовує конфліктні ситуації. Та безсумнівним досягненням автора є думка про те, що Семен Палій знаходив у собі мудрість говорити чесно не лише з молодими, а й з "відважними в бою і невтомними в походах"[6,578] козаками.

Переконливо відтворює письменниця розмову між полковником та старими козаками Савою Держикраєм та Омельком Передерієм, що роздратовано нарікають на тяжку хліборобську працю, до якої не звикли, на переселенців, яких треба прогодувати, на відсутність у місті корчми, де можна "душу потішити"[6,577]. Запальний полковник не гарячкує, а спокійно пояснює полчанам, що лише наполеглива праця допоможе подолати труднощі.

Він пам'ятав мудрий вислів філософа Сенеки про те, що "віддати довге трудове життя вітчизні значно важче, ніж покласти за неї голову"[6, 375], і тому власним прикладом заохочував козаків до незвичної для них праці: "Був скрізь і всім потрібний: там допоможе своєю силою, там – порадою, чи грізною доганою, …а траплялося декому відчути на собі й важку батькову руку"[6,433].

Любов до свого народу не заважає "козацькому батьку" з розумінням ставитися до представників інших національностей, виявляти до них повагу, бажання жити з ними в мирі та злагоді. Тому Палій, як він розповів своїм учителям по Академії Іоаникію Галятовському та Лазару Барановичу, приймає до Фастова не лише земляків з різних куточків України, а й усіх, хто потребує захисту, називаючи їх "людьми звідусіль": "І з долин річки Ужа за Карпатами, і з Львівщини, і з Буковини, чимало подолян та полтавчан, є поляки, є люди з Дону, білоруси, чехи, серби і три стрільці з Москви"[6,506].

Палій мріє про те, щоб підняте з руїн Правобережжя стало рідною землею для тих, хто вирішив своє життя зв'язати з Фастівщиною.

Мав фастівський ватажок заповітну мрію, яку висловив у розмові з полковником Іллею Новицьким та його дружиною: хотілося Палію, щоб усі його співвітчизники жили у гарних будинках, мали гарний одяг, і їжа була б у них така, яку їдять багаті люди. Полковниця Докія Новицька щиро дивується "жахливій проповіді" Палія і не погоджується з думкою про те, що усі, як стверджує той, мають бути "однакові й рівні в правах"[6,469].

Ця розмова має важливе значення для розуміння частини ідейного змісту твору. Змальовуючи самовіддану працю полковника Палія, письменниця разом з тим не уникає правдивого зображення козацької верхівки, серед якої вже у XVII ст. спостерігалося класове розмежування. Таким чином, національну ідею автор пов'язує з соціальною.

Відданість своєму народові, впевненість у "братерській рівності", сором за старшину, яка "не соромиться заводити панщину"[6,469], дають моральне право Семену Палієві на слова, пройняті болем і гордістю за українців: "Вітчизна наша – це народ, живі люди, які воліють вмирати з дітьми, аби не стати рабами! І цей волелюбний народ – справжня наша вітчизна!"[6,468]. Як справедливо вважає О.Сиротюк, ці переконання полковника "правдиво відображають рівень і характер мислення передових представників української суспільності XVII-XVIII ст." [2,186].

Справжній "козацький батько", Палій завжди пам'ятає і піклується не лише про тих, хто живе поряд з ним. Неодноразово в романі головний герой згадує українців, яких лиха доля загнала бранцями на чужину. Болить серце полковника за "братів", "сестер", "дітей" своїх, що позбавлені найдорожчого – волі. Тому після вдалої операції він не відправляє полонених татар до Москви, як це пропонує обозний Корній Лихопика, а залишає у місті, щоб обміняти на родичів своїх полчан.

Яскраво змальовує Чередниченко обмін полоненими між Росією, Білорусією та Україною – і Туреччиною та Кримом біля козацького міста Кобеляків у слободі Переволочній. Посланець царя Петро Хованський зустрічає з татарського полону московського боярина Василя Шереметєва, Семен Палій – своїх друзів, серед яких і "талановитий кобзар Охрім Пащенко". Автор наголошує, що для ватажка, який відклав усі нагальні справи заради цієї, день зустрічі – особисте свято: "Прожив Палій тут, на Переволочній, більше тижня, чекаючи, коли нарешті дійде черга і до його невільників". А коли дочекався, обидва береги Дніпра почули могучий Паліїв голос: "Гей, хлопці-молодці, привітаймо братів з визволенням!"[6,464].

Іншого разу, під час зустрічі з пашою Якубом, дізнавшись, що татари погоджуються обміняти козаків на своїх, "Палій враз спалахнув, зацікавився іменами"[6,592].

Подвижницька діяльність фастівського полковника, за переконанням письменниці, не могла не поцінуватися гідно його сучасниками. Світ, за який боліло Палієве серце, теж не був байдужим до нього. Старі козаки говорять, що "у Палія в серці уся Січ і полк! Фастів і Україна!"; "благородним Палієм" називає його сотничиха Марта Лагода; "другим на Україні Сірком" – наречена Лихопики Мокрина; гетьман Іван Самойлович – "правдивим лицарем", "тінню Князя Святослава"; "видатним діячем, що

виховала … Київська Академія, – архімандрит Інокентій Гізель; “людиною, позначеною самим богом”, називає полковника мати Феодосії, дружини Палія[6,564,314,317,363,554,568].

Чередниченко вдалося змалювати ідеал козацького ватажка, який протягом століть жив у народній уяві.

З перших рядків роману “Фастів” перед читачем постає не лише “чорний вершник”, а й “вершник у білій киреї з головою, замотаною білим татарським башликом”. Це побратим Палія, його друг Корній Кодацький, прозваний козаками Лихопикою за знівечене обличчя. Та обставина, що у тяжку хвилину поряд з полковником його найкращий друг, не є випадковою. Письменниця дуже вдало, психологічно вмотивовано розповідає про стосунки між друзями. Лихопика не лише оберігає товариша у небезпечній дорозі, а й під час короткого відпочинку дбає про нього: “підклав під голову Палієві кульбаку, … прикрив киреєю”[6,294]. Щира дружба між майбутніми козаками зародилася ще в Академії: разом вчилися, “на масниці грали Софоклову драму “Іфігенія”[6,305], мріяли про щастя свого народу. Потім – не раз захищали один одного в бою, їх дружба була перевірена роками спільної боротьби.

В.Чередниченко протягом твору неодноразово підкреслює думку про те, що полковник щиро любив свого “названого брата” за відданість, наодинці “з великою ніжністю дивився на нього”, говорив з ним “любовним голосом, якого ніхто з козаків не чув од нього”[6,307].

Автор називає Палія й Лихопику “єдиним дубом з двох коренів”[6,309], тим самим підкреслюючи спорідненість їх доль. Побратимів здружило горе: за версією письменниці, дружину та двох синів Семена Палія вбили татари, Корнія Кодацького тяжко покалічили вояки польського магната Стефана Чарнецького. Семен врятував друга, відвезши до Межигірського монастиря: “помста з’єднала їхні розбиті серця”[6,310].

Та не помстою жили побратими. Мали вони з юності світлу мрію, яка постала з захоплення спартанцями стародавньої Греції. Вірили друзі, що знищать кріпацтво, перевиховавши селян на козаків-хліборобів. Цій юнацькій мрії були вони вірні усе життя.

Історичні джерела не зберегли достатньої інформації про роки навчання Палія в Києво-Могилянській Академії, та вся його подвижницька діяльність є найкращим підтвердженням того, що майбутній козацький ватажок замолоду кохався в книгах та науках і з їх допомогою мріяв змінити світ. Цієї ж думки дотримується і В.Чередниченко, неодноразово наводячи улюблений вислів Палія – “Через терни до зірок”.

Особлива увага у творі приділяється змалюванню шанобливого ставлення полковника до книг, любов до яких, за переконанням Палія, прищеплюється у навчальних закладах: він з вдячністю згадує школи та Київську Академію, підкреслюючи їх велике значення у вихованні патріотів: “Якби батько Богдан … нас, козачих дітей, не одіслав усіх у братство в Київ, не знати, хто б із нас виріс!”[6,308].

Палій завдячує книгам у знанні не лише рідної, української, а й іноземних мов, у знайомстві з життям інших країн, їх народів та звичаїв. У Лаврі полковник закуповує книжки, щоб молодь навчалась з них розуму.

Саме книжки та гаряче бажання якнайкраще розуміти події в Україні та за її межами, спонукають козацького ватажка до глибокого вивчення національної історії. У романі Семен Палій постає як її великий знавець. Неодноразово у розмові з полчанами, друзями, членами своєї родини полковник бідкається, що не всі козаки добре знають історію своєї батьківщини, називає імена та події, які звеличили славу України: “Скільки богатирів було … серед козацтва! Кривоніс, Нечай, Богун, Золотаренки, Морозенко, Сірко, Шрам – їх не перелічити, – лицарі на увесь світ, кожний мав голову, гідну булави” [6,468].

Фастівський полковник не лише уважно вивчає історичні джерела, але й сам намагається зберегти історію для нащадків. Корній Лихопика, згадуючи звірства Стефана Чарнецького на українській землі, розповів спудеям про те, що Палій власноручно веде полковий діаріуш, у який записує усі важливі події, пісні, думи, розповідає про окремих козаків. Такі ж щоденники є і в кожній сотні Палієвого полку. Значення цієї важливої справи розуміють як досвідчені козаки, так і молодь.

У романі чітко прослідковується ідея збереження історичної пам’яті.

Палій, за ствердженням автора, відчуває себе частиною історії. Тому саме він здійснює спадкоємний зв’язок між епохами. Важливою ланкою цього зв’язку є велика любов полковника до Лаври як неод’ємної частини героїчного минулого України. І хоча “козацький батько” багато років не мав можливості відвідати ці святі місця, він, як і в молодості, “любив Лавру й пишався нею”[6,355].

Найбільшою святинею для Семена Палія є Київ. Це місто – не лише уособлення народної звитяги, а й символ боротьби за чистоту православної віри та церкви. Під час відвідування Лаври полковник згадав, що “посланці римського папи понад триста років приїздили, міцні наукою і державною зброєю, у Київ, щоб його окатоличити”[6,355], але православна віра виявилася сильнішою за будь-яку зброю. Протягом

твору письменниця неодноразово повертається до цієї теми, зображаючи боротьбу козаків на чолі з Палієм проти єзуїтів та католицьких біскупів.

Національна незалежність та християнська віра – лейтмотив твору.

Тема значення Києва для українців звучить і у розмові між фастівським полковником та шотландським архітектором Патріком Гордоном, в якій Палій говорить про те, що українці вміли захищати Київ, а коли іноземець заперечує, наголосивши, що процвітання залежить не лише від уміння оборонятися, козацький ватажок гордо відповідає: "…Києву віддавали його сини не тільки голови, а й довгі десятиліття науки, освіти й ретельної праці!"[6,375].

Ця фраза історично підтверджується дослідниками, які відзначають високий рівень освіти та науки на Україні у XVII столітті.

Прагнучи до всебічного змалювання образу головного героя, В.І.Чередниченко зображає і його стосунки з дружиною, дітьми, родичами, які найчастіше пройняті глибоким ліризмом: "Для Палія невимовна насолода – непримітно спостерігати за Феодосією. Його жінка – втілений неспокій…Мелодійний голосок її чути тут і там"[6,486]. Автор доводить, що полковник був люблячим батьком та чоловіком.

Змальовуючи з великою симпатією образ головного героя, Чередниченко разом з тим уникає детального опису його зовнішності. Це пов'язано з відсутністю історичних документів, де було б подано портрет полковника. Тому письменниця, ідучи за фольклорною традицією, називає Семена Палія "велетнем" і добирає лише ті епітети, які підкреслюють його фізичну силу: "високий огрядний", "богатирське велике тіло", "богатирська сила", "могучий голос". З рис зовнішності автор називає лише "чорні очі" та "кучерявий чуб".

Як справедливо зауважили Т.Буженко та Ф.Сарана – автори передмови до " Вибраних творів" В.Чередниченко, – "Образ С.Палія у творі … відповідає і даним історичних джерел .., і народним уявленням про нього" [3, 10].

Важливе місце у романі посідають фольклорні образи степу, чорного шляху, Дніпра та сонця. Вони, за задумом письменниці, уособлюють нелегку дорогу головного героя до своєї мети – об'єднання нації та волі.

Великого значення у романі набуває мова як важливий чинник змалювання конкретної доби і типізації персонажів. Створюючи колорит епохи, письменниця вдало вплітає в оповідну тканину твору історичну лексику, яка допомагає читачеві краще осягнути минувшину. Головний герой говорить мовою, яка була характерною для XVII ст., та, разом з тим, використовуючи латинські афоризми, вислови окремих українських лідерів, фольклорні вирази, Палій постає як людина високоосвічена.

Найхарактернішою рисою мистецької манери письменниці є акцентування уваги на моральних якостях Палія-лідера. У романі небагато батальних сцен, та значно більше таких, де "козацький батько" виявляє свою порядність і чесність у ставленні до співвітчизників як запоруку життєвої сили нації.

Звернувшись до образу Семена Палія, В.Чередниченко поставила перед собою непросте завдання змалювання історичної постаті: в українській літературі на той час цей герой зустрічався нечасто. Творчо переосмисливши досвід своїх попередників у відтворенні історичних постатей – Д.Мордовця, П.Куліша, М.Старицького та ін., – автор уникнула схематизації і змалювала повнокровний образ лідера козацького руху, вдало поєднавши історичні факти з поетичною фантазією.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дончик В. Г. Український радянський роман: Рух ідей і форм. – К.: Дніпро, 1987. – 429 с.
2. Сиротюк О. Варвара Чередниченко // Письменники Радянської України : Літ.- крит. нариси / Упоряд. М.І.Петросюк – К.: Рад. письменник, 1987. – Вип.13. – С. 142 – 189.
3. Буженко Т., Сарана Ф. Життєвий і творчий шлях Варвари Чередниченко // Чередниченко В. Вибрані твори. – К.: Дніпро, 1971. – С. 3 – 15.
4. Письменники Радянської України. Бібліографічний довідник. – К.: Рад. письменник, 1970. – С.469 – 470.
5. Путівник по фондах відділу рукописів Інституту літератури. – К.: Спадщина, 1999. – С.531 – 536.
6. Чередниченко В. Фастів // Чередниченко В. Вибрані твори. – К.: Дніпро, 1971.– 600 с.
7. Сергієнко Г. Правобережна Україна: відродження козацької державності й визвольний рух проти панування Речі Посполитої (80 – 90-ті рр. XVII – поч. XVIII ст.) // Український історичний журнал. – 1996. – № 3. – С.105 – 119.